

Od leta 1978 se je po svetu rodilo 8 milijonov otrok, spočetih po postopkih zunajtelesne oploditve, v Sloveniji več kot 10.000. FOTO JURE ERŽEN

Čudež medicine in človeške vzdržljivosti

Otroci iz epruvete 5,6 odstotka populacije novorojenčkov v Sloveniji je rojenih po postopkih zunajtelesne oploditve

Po študiju sem po nekaj nerednih zaposlitvah našla stalno službo. Spoznala sem moškega svojih sanj, se poročila z njim in preselila sva se v skupno stanovanje. Veliko sva potovala in uživala življenje. Ko sva se resno začela pogovarjati o otroku, sva bila stara okoli trideset let. Druga za drugo so zanosile skoraj vse moje prijateljice, jaz pa sem po nekaj letih pregledov in bolečih preiskav dobila diagnozo »neplodna«. Življenje se mi je sesulo.

TINA LEŠNIČAR

To je ena različica zgodbe, ki naj bi jo v Sloveniji doživljal vsak peti par. Za neplodne veljajo pari, ki po enem letu rednih spolnih odnosov z željo po zanositvi ne dobijo otroka. Vzrokov za neplodnost je več in so enakomerno porazdeljeni med oba partnerja, je pojasnila vodja oddelka za oploditev z biomedicinsko pomočjo na Ginekološki kliniki v Ljubljani doc. dr. Nina Jančar. »Tretjina je ženskih indikacij, med katerimi so najpogostejša endometriozna, neprehodni jajcevodni in motnje ovulacije, tretjina je moških indikacij, v tretjini pa gre za kombinacijo dejavnikov pri obeh.« Ali je ženska primerna za zanositev z biomedicinsko pomočjo po pregledih, izčrpanju drugih možnosti zdravljenja in vrsti posegov, tudi operativnih, odločijo zdravniki. Odkar je dostopna možnost oploditve z biomedicinsko pomočjo (OBMP), ki so jo v Sloveniji prvič izvedli 25. maja 1983, se tudi pri nas vse več parov odloči za ta poseg. Prvi slovenski dvojčci, spočeti zunaj telesa roditeljev, sta prijokali na svet že šest let po rojstvu prve deklice »iz epruvete« Louise Brown, katere štiridesetletnica je pravkar minila.

Delež otrok, rojenih po postopkih zunajtelesne oploditve (ZTO), je v zadnjih petnajstih letih vztrajno rasel. Leta 2003 je znašal okoli 2,5 odstotka vseh pri nas rojenih otrok. Po zadnjih dostopnih podatkih iz leta 2015 je bilo po postopkih ZTO v treh centrih (Ljubljana, Maribor in Postojna) rojenih 1168 otrok, kar je predstavljalo 5,6 odstotka populacije novorojenčkov v Sloveniji. Ta odstotek nas v evropskem merilu zadnja leta uvršča na drugo mesto, takoj za Dansko. V

vrh evropskih držav se uvrščamo tudi po dostopnosti postopkov ZTO, saj obvezno zdravstveno zavarovanje krije šest postopkov za prvega otroka in štiri postopke za vsakega naslednjega otroka.

Mati prvič pri tridesetih

Na oddelku za OBMP na Ginekološki kliniki v Ljubljani na leto opravijo od 1300 do 1400 postopkov. V vseh treh omenjenih centrih skupaj pa okoli 3500 postopkov. »Uspešnost postopkov je še najbolj odvisna od starosti žensk. Pri ženskah, ki so mlajše od 35 let, je ta blizu 40-odstotna, v starosti med 35 do 38 let 20-odstotna, pri starejših od 40 let pa le približno 10-odstotna,« je povedala dr. Nina Jančar in navedla, da je odstotek spontanich splavov, ki se v splošni populaciji giblje okoli 30 odstotkov, pri ženskah, ki zanosijo z ZTO, še 10 odstotkov višji. Dejstvo, ki skrbi tudi stroko, je, da se populacija žensk, ki jih zdravijo s postopki ZTO, občutno stara. »Leta 2015 se je na našem oddelku zdravilo 37 odstotkov žensk, starih od 35 do 39 let, in kar 18 odstotkov žensk, starih 40 let ali več.«

Po podatkih iz lanskega poročila statističnega urada se povprečna starost ženske ob rojstvu otroka v zadnjih treh desetletjih hitro zvišuje. Leta 1984 je bila ta 25,3 leta, leta 2016 že 30,9. Zaradi tega smo imeli v Sloveniji na leto za okoli 20 odstotkov manj rojstev, kot bi jih imeli sicer, je zapisano v resoluciji o družinski politiki 2018–2028.

Maruša Gortnar, vodja sektorja za enake možnosti na ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve, je pojasnila, da v tem Slovenija ne odstopa od podobnih trendov v sodobnih družbah. »Tudi v razvitih državah, kjer imajo višjo rodnost, je starost mater ob rojstvu prvega otroka podobna kot pri nas. Stopnja rodnosti v Sloveniji je po obdobju upadanja začela naraščati in se je leta 2017 dvignila na 1,62, kar je najvišja stopnja rodnosti po letu 1988. To nas uvršča v povprečje držav EU. Kljub temu se rojeva manj otrok, predvsem zato, ker je število žensk v rodni dobi nižje. Ne moremo torej trditi, da je nižje število rojenih otrok posledica odlaganja rodnosti v poznejše starostno obdobje žensk.« Po najnovejših projekcijah prebivalstva Slovenije, ki jih je izdelal

»Postopki z lastnimi jajčnimi celicami so pri starosti več kot 43 let le anekdotično uspešni, stopnja živorojenih otrok pa le okoli enoodstotna. Telo starejše ženske težje prenese nosečnost in porod, večkrat se v nosečnosti pojavijo bolezni, večkrat je treba napraviti carski rez in njihovi otroci imajo več zdravstvenih težav.«

DOC. DR. NINA JANČAR
vodja oddelka za oploditev z biomedicinsko pomočjo

Eurostat, bo število živorojenih otrok v Sloveniji v prihodnjem desetletju upadalo, čeprav predvidevajo postopno zvišanje stopnje rodnosti. Ta naj bi se do leta 2060 povečala na 1,78.

Socialno zamrzovanje

Eden izmed razlogov za poznejše odločanje za družino je čakanje na pravi trenutek, ki je odvisen od več dejavnikov. Od občutka varnosti v partnerskem odnosu, ekonomske stabilnosti, položaja žensk na trgu delovne sile, oblike zaposlitve, karierni ambicioznosti do možnosti usklajevanja poklicnega in družinskega življenja in stanovanjskega problema, zaradi katerega pri nas prihaja do poznega osamosvajanja mladih. Možnost oploditve z biomedicinsko pomočjo v zadnjih desetletjih nekatere ženske navdaja z večjo sproščenostjo in celo preračunljivostjo, da se jim nikamor ne mudi, da se lahko najprej posvetijo karieri, otroke pa imajo tudi po štiridesetem letu.

V ZDA v zadnjih letih raste zanimanje za tako imenovani »social freezing« oziroma socialno zamrznitev jajčnih celic, ki zdravim in plodnim ženskam omogoča zamrznitev lastnih jajčnih celic, kar jim daje svobodo, da se v prvem delu življenja posvetijo karieri in si kasneje ustvarijo družino. To so pozdravila tudi nekatera podjetja, med njimi je Facebook za zamrznitev jajčnih celic svojim zaposlenim namenil 20.000 dolarjev. To metodo je izbrala tudi danska igralka Brigitte Nielsen, ki je pred mesecem dni svojim štirim sinovom, stara 54 let, rodila sestrico.

Pri nas za zdaj nimamo možnosti socialnega zamrzovanja jajčnih celic zdravim ljudi. Zakonsko je dovoljeno le zamrznitev reproduktivnih celic, če bolniku oziroma bolnici grozi prežgodnja neplodnost zaradi raka ali hude okvare jajčnikov, kar krije tudi zavarovalnica.

Starostna meja, do katere pri nas opravljajo postopek ZTO, je 43 let. Meja je razumna, pravi stroka, saj je podkrepjena s podatki o uspešnosti postopkov ZTO pri starejših ženskah. Kakovost jajčnih celic se začne slabšati že po 37 letu. »Postopki z lastnimi jajčnimi celicami so pri starosti več kot 43 let le anekdotično uspešni, stopnja živorojenih otrok pa le okoli

»Izkušnja neplodnosti je prežeta z mnogimi vidnimi in nevidnimi izgubami, ki jih doživljata oba partnerja. Občutek nemoči in izguba nadzora nad lastnim življenjem ohromita pare in lahko pahneta ženske v depresijo ali hudo anksioznost.«

ALJA STVARNIK
zakonska in družinska terapevtka

enoodstotna. Telo starejše ženske težje prenese nosečnost in porod, večkrat se pojavijo bolezni, kot je na primer preeklampsija, večkrat rodijo prezgodaj, večkrat je treba napraviti carski rez in njihovi otroci imajo več zdravstvenih težav,« je povedala dr. Nina Jančar.

Starejše ženske imajo večjo možnost za zanositev z darovano jajčno celico, do česar so v Sloveniji zdravstveno upravičene le ženske s prežgodnjim menopavzo, ki so mlajše od 40 let. Darovalk v Sloveniji močno primanjkuje, zato takim ženskam ZZS delno pokriva stroške zdravljenja v tujini, je povedala dr. Nina Jančar. Ponekod v tujini ne upoštevajo starostne meje, tako je nedavno v Sloveniji rodila 57-letna ženska, ki je zanosila po prenosu zarodka iz darovanih jajčnih celic.

Zgodbe o poznem starševstvu zbujaajo vrsto etičnih dilem, predvsem o koristi za otroka. Tudi dr. Nina Jančar je opozorila, da starejše ženske pogosteje zbolejajo za boleznimi, ki se pojavijo po 50. letu, kot so sladkorna bolezen, srčnožilne bolezni in rak, in zato niso sposobne skrbeti za otroka do starosti, ko ta še potrebuje zdrave starše, kar ima gotovo tudi čustvene posledice pri otrocih.

Krog upanja in razočaranja

Bolečina ob spoznanju, da morda ne boš imel potomcev, je neznozna in žene pare skozi težke preizkušnje. Če se odločijo za OBMP, je to za mnoge trnova pot, ki ne vodi vedno do želenega rezultata. »Neplodne ženske in moški se soočijo z veliko izgubo, ki jo dojemajo kot krivico, saj je nadaljevanje vrste naravna danost, ki jim je odvzeta. S tem se ni lahko sprijazniti. Spremljajo jih občutki krivde, da so napačno zastavili življenje, obžalujejo, da se niso prej odločili za otroka, občutijo tudi nemoč, saj ni zagotovila za uspešen razplet,« je povedala zakonska in družinska terapevtka Alja Stvarnik, specializirana za duševno zdravje parov, ki se v različnih fazah soočajo z izgubami zaradi neplodnosti in neprosto-voljnimi življenjem brez otrok.

Preden se prepustijo uradni medicini, se veliko žensk oklene alternativne. »Poskusila sem vse, od bioenergetike, homeopatije, meditacije in sprostitvenih tehnik, kitajske medicine, akupunkturo, bioresonance do različnih diet in reiki seans, da bi

si psihično opomogla in povrnila upanje po štirih neuspešnih poskusih ZTO. Poslušam nasvete, kako se moram le sprostiti, pa bom zanosila, a v vrtincu upanja, ki ga sproži nov postopek, in razočaranja, ki ga prinese vsaka nova mesečna krvavitev, je težko najti notranji mir,« je povedala štiridesetletna Ana, ki se z možem že sedem let trudi zanositi. Zdrav razum ji večkrat zamegli tudi hormonska terapija, ki spremlja postopke oploditve, takrat jo vsaka nosečnica, ki ji prekrži pot, pogled na trgovino z otroškimi igračkami, kolegice, ki že imajo otroke, in reklama za plenic spravimo v jok in obup.

»Izkušnja neplodnosti je prežeta z mnogimi vidnimi in nevidnimi izgubami, ki jih doživljata oba partnerja. Občutek nemoči in izguba nadzora nad lastnim življenjem ohromita pare in lahko pahneta ženske v depresijo ali hudo anksioznost. Zato pare na terapiji učim tudi razbremenitvenih tehnik in iskanja virov moči. Spodbujam jih, da ločijo med lastnimi željami in pričakovanji partnerja ali družine, da si postavijo načrt, do kdaj in do kod so pripravljeni iti. Svoje življenje morajo osmisliti skozi sebe, ne skozi pričakovane otroke,« je povedala Alja Stvarnik.

Dolgotrajen fizično in psihično naporen proces zanositve, ki za mnoge pare postane edini skupni projekt, lahko skrha še tako močne vezi. »Slovenija se po razvoju in uspešnosti OBMP umešča v svetovni vrh, pri čemer žal psihološka podpora in spremljanje ob postopkih še nista prepoznana kot potreba klientov in ostajata drugotnega pomena. Ob neplodnosti je posameznik neprestano v procesu sprememb, preoblikovanja razumevanja sebe, lastne vrednosti. Tudi pogostost in intenziteto medicinskih posegov spremljajo stiske in čustveni izzivi, ki ostajajo nenaslovljeni. Dokazano je, da ima zagotavljanje pravočasne psihološke pomoči na področju perinatologije dober kratkoročen in dolgoročen vpliv,« je dejala terapevtka, ki je prepričana, da mora človek ob tako travmatičnih preizkušnjah sproti predelovati čustva, da svoje »prtloge«, strahov in izgub ne bi prenesel na naslednjo generacijo, temveč bi se lahko zrelo posvetil novi vlogi in izzivom, tudi starševstvu.